

Н. М. Шапран

УДК 001.32

Кафедра гісторыі беларускай літаратуры, філалагічны факультэт, Беларускае дзяржаўнае ўніверсітэт, Мінск, Рэспубліка Беларусь

ЖАНОЧАЕ ЎВАСАБЛЕННЕ АЙЧЫННАЙ ГУМАНІТАРЫСТЫКІ: ПА СТАРОНКАХ ЧАСОПІСА «РОДНАЕ СЛОВА»

У артыкуле разглядаецца жаночая прысутнасць у беларускай гуманітарыстыцы на прыкладзе публікацый у навуковым і метадычным часопісе «Роднае слова».

Ключавыя словы: часопіс «Роднае слова», гуманітарныя навукі, жанчына-навуковец, гендарны складнік.

Узор цытавання: Шапран, Н. М. Жаночае ўвасабленне айчыннай гуманітарыстыкі: па старонках часопіса «Роднае слова» / Н. М. Шапран // *София: электрон. науч.-просветит. журн.* – 2022. – № 1. – С. 35–39.

N. Shapran

Department of History of Belarusian Literature, Faculty of Philology, Belarusian State University, Minsk, Republic of Belarus

WOMEN'S EMBODIMENT OF THE NATIONAL HUMANITIES: ON THE PAGES OF THE JOURNAL "RODNAYE SLOVA"

Women's presence in the Belarusian humanities on the example of publications in the scientific and methodological journal "Rodnaye slova" is considered in the article.

Keywords: The journal "Rodnaye slova", humanities, female scientist, gender.

For citation: Shapran N. Women's embodiment of the national humanities: on the pages of the journal "Rodnaye slova". *Sophia*. 2022;1:35–39. Belarusian.

Аўтар:

Наталія Мікалаеўна Шапран – галоўны рэдактар часопіса «Роднае слова».
zaharanka@gmail.com

Author:

Natalla Shapran – the editor-in-chief of the journal "Rodnaye slova".

«Роднае слова» – адно з найстарэйшых навуковых і метадычных выданняў Беларусі. Фарма і традыцыі, запачаткаваныя амаль трыццаць пяць гадоў таму, прадвызначылі адметнае месца часопіса ў гісторыі айчыннай гуманітарыстыкі. Не адно пакаленне даследчыкаў, найперш філолагаў, успрымае «Роднае слова» як аўтарытэтны сродак камунікавання навуковай грамадскасці.

Сёння панарама публікацый часопіса за перыяд існавання дае выразнае ўяўленне пра агульны ўзровень, школы, напрамкі, тэндэнцыі, пошукі і здабыткі ў сферы

беларускага літаратуразнаўства і мовазнаўства, педагагічных навук (тэорыя і методыка навучання беларускай мове і літаратуры), мастацтвазнаўстве і культуралогіі. Гэтаму спрыяе статус часопіса, уключанага ў Пералік выданняў Вышэйшай атэстацыйнай камісіі Рэспублікі Беларусь для друкавання вынікаў дысертацыйных даследаванняў па названых спецыяльнасцях.

Зместавае напаўненне часопіса «Роднае слова» ўвасабляе практычна ўсе іпастасі сучаснай філалогіі і, дзякуючы шырокай аўтарскай прадстаўленасці, можа служыць матэрыялам для аналізу яе шматлікіх аспектаў. Сярод іх – унёсак навукоўцаў-жанчын у сённяшнюю беларусістыку.

Даследаванне гендарнага складніка паступова робіцца значнай часткай большасці сацыяльных і гуманітарных навук. У іх аснове, як правіла, ляжыць супастаўленне пэўных колькасных паказчыкаў. Так, напрыклад, паводле Цэнтра маніторынгу міграцыі навуковых і навукова-педагагічных кадраў Інстытута сацыялогіі Нацыянальнай акадэміі навук, «развіццё беларускай навукі характарызуецца шырокай прадстаўленасцю жанчын у яе кадравым патэнцыяле. У цэлым па краіне яны складаюць 39 % ад колькасці даследчыкаў. Доля жанчын сярод кандыдатаў навук – 43,6 %. Пастаянна расце іх колькасць сярод дактароў навук – сёння гэта 19,9 %. Доля жанчын сярод даследчыкаў ва ўсіх галінах навукі, за выключэннем тэхнічных, перавышае 50 %. Больш за ўсё яны прадстаўлены ў кадравым складзе медыцынскіх навук (69,6 %). А ў кадравым складзе тэхнічных навук пераважаюць мужчыны (жанчыны-даследчыкі ў іх складаюць 28 %)» [1].

Вядома, падобны аналіз складу аўтараў «Роднага слова» не будзе аб'ектыўна адлюстроўваць рэальную прысутнасць жанчын у сферы гуманітарных навук, бо часопіс не адзіная пляцоўка ў сістэме ВАКаўскіх выданняў. Разам з тым паказальна, што на працягу яго існавання доля навуковых публікацый, якія належаць жанчынам, застаецца практычна нязменнай і складае каля 70 % ад агульнай колькасці надрукаваных артыкулаў. Паказальна, што гэтая суаднесенасць застаецца актуальнай у дачыненні да ўсіх тэматычных раздзелаў часопіса, якія, у сваю чаргу, рэалізуюць так званы ВАКаўскі статус па згаданых вышэй навуковых спецыяльнасцях.

Такая прадстаўленасць навукоўцаў-жанчын у «Родным слове» выглядае надзвычай аптымістычна, пры тым, што іх сапраўдны ўнёсак у навуку і даследчая значнасць вымяраюцца не толькі пераможнымі лічбамі. Сотні часопісных публікацый на працягу амаль трох дзесяцігоддзяў фіксавалі ўпэўненае станаўленне даследчыц, шырыню іх навуковых зацікаўленняў, подступы да адкрыццяў, распрацоўку новых кірункаў і фарміраванне навуковых школ.

Маштаб постацей многіх аўтараў «Роднага слова» і нават павярхоўны агляд зробленага імі прымушаюць забыцца на колькасныя паказчыкі і гендарную прыналежнасць. Пералічыць усіх жанчын-навукоўцаў тут немагчыма, таму згадаем толькі некаторых, каб на іх прыкладзе акрэсліць тыя сферы гуманітарных ведаў, у якіх яны заявілі сябе на старонках часопіса.

Звернем асаблівую ўвагу на імёны тых, чые роднаслоўскія публікацыі, як правіла, былі апрабацыйнай матэрыялаў кандыдацкай або доктарскай дысертацый, сталі асновай надрукаваных пазней манаграфій, на якія абаяраюцца наступныя пакаленні даследчыкаў. Акрамя гэтага, прыем да ўвагі запатрабаванасць прац у асяроддзі педагогаў-славеснікаў (у тым ліку аўтараў метадычных распрацовак урокаў і пазакласных мерапрыемстваў), што пацвярджае практычны патэнцыял артыкулаў.

Менавіта гэтай вартасцю вызначаюцца публікацыі ў «Родным слове» доктара філалагічных навук *Таццяны Шамякінай*, якія друкаваліся на мяжы стагоддзяў у раздзелах «Філалогія», «Міжпрадметныя сувязі», «Культура Беларусі», «На ростанях» і ўспрымаліся тагачасным чытачом як адкрыццё і своеасаблівы ключ да спасціжэння нацыянальнай міфалогіі і еўрапейскай культуры. Сістэмная падача і энцыклапедычная распрацаванасць матэрыялаў, што выходзілі цыкламі на працягу не аднаго года, спрыялі іх актыўнаму выкарыстанню шырокім колам чытачоў.

Сталым аўтарам «Роднага слова» доўгі час заставалася даследчыца літаратурнага працэсу ХХ ст. кандыдат філалагічных навук *Любоў Гарэлік* – аўтар творчых партрэтаў А. Звонака, П. Труса, Максіма Танка, А. Куляшова, П. Панчанкі, Я. Янішчыц, С. Грахоўскага, Н. Гілевіча, Р. Барадуліна, Г. Бураўкіна, В. Зуёнка і іншых пісьменнікаў. На гэтых публікацыі і сёння актыўна спасылаюцца настаўнікі беларускай літаратуры ў метадычных распрацоўках урокаў, прысвечаных жыццю і творчасці названых літаратараў.

Кандыдат філалагічных навук *Таіса Грамадчанка* дзялілася з чытачамі часопіса ўласным прачытаннем твораў В. Таўлая, І. Чыгрынава, В. Адамчыка, Алеся Салаўя, Л. Дайнекі, А. Жука, Г. Далідовіча, І. Пташнікава і інш. Гэты досвед літаратуразнаўцы выявіўся ў тым ліку ў кнігах «Перад праўдай высокай і вечнай: Беларуская проза сёння» (1991), «Беларуская літаратура. Школьныя творы: Кароткі змест і аналіз» (2000) і інш.

Шмат гадоў часопісны раздзел «Літаратура і час» не абыходзіцца без даследчыцкага слова доктара філалагічных навук *Святланы Калядкі*. У шырокім коле яе навуковых зацікаўленняў вылучаецца тэма жаночай паэзіі, у прыватнасці Я. Янішчыц, Н. Мацяш, Р. Баравіковай, а таксама асэнсаванне творчасці Максіма Танка.

Цікавы вопыт супрацоўніцтва часопіса з кандыдатам філалагічных навук *Ірынай Бароўскай*, даследчыцай беларускай песеннай лірыкі. Цыкл яе публікацый пачатку 2000-х гг., прысвечаных песеннай творчасці плеяды аўтараў, вырас да манаграфічнага выдання «Пад зоркаю кахання і любові: творчыя партрэты майстроў беларускай песеннай лірыкі» (2008).

Адметнае месца сярод літаратуразнаўчых матэрыялаў «Роднага слова» апошніх дзесяцігоддзяў займаюць артыкулы кандыдатаў філалагічных навук *Евы Лявонавай* і *Галіны Сінілы*. Асэнсоўваючы творы замежнай літаратуры і старажытнае біблейнае слова, яны набліжаюць да сучаснага чытача гэтыя пласты сусветнай культуры.

Сёння айчыннае літаратуразнаўства на старонках часопіса прадстаўляюць яго сталыя аўтары дактары філалагічных навук *Анжэла Мельнікава* і *Ванда Бароўка*, кандыдаты філалагічных навук *Таццяна Вабішчэвіч*, *Ірына Лапцёнак*, *Ганна Крофта*, *Ірына Шматкова* і многія іншыя. Дзякуючы ім выкладчык-філолаг далучаецца да актуальных падзей у навуковым свеце і трансліруе яго адкрыцці навучэнцам, напаўняючы новым гучаннем традыцыйныя падыходы ў засваенні як класічнай літаратурнай спадчыны, так і сучаснага пісьменства.

Надзвычай паказальна выглядае часты зварот даследчыц да «жаночага пытання» як да аб'екта навуковага спасціжэння. У якасці прыкладу згадаем толькі некалькі публікацый апошніх гадоў гэтага кірунку: «Кветкі ў вобразнай палітры Еўдакіі Лось: інтэнцыі і тэндэнцыі» В. Бароўкі; «“Чароўная дама ці рыцар у спадніцы?”: Вобраз жанчыны ў паэзіі і прозе Людмілы Рублеўскай» Н. Адамовіч і Т. Карпечынай; «“Жаночае пытанне” ў творчасці Элізы Ажэшкі: На прыкладзе аповесці “Хам”» С. Ганчар; «“Жанчына без

жаночкай долі...» Жыццёвы і творчы шлях Еўдакіі Лось» І. Шматковай; «Традыцыйны стэрэатып маці ў беларускамоўнай карціне свету» В. Жызнеўскай; «“Я ўсім у жыцці абавязаны маці”»: вобраз жанчыны ў творчасці Івана Чыгрынава» Т. Грамадчанкі і многія іншыя.

Гендарныя праблемы ў беларускай літаратуры ХХ ст. даследаваліся ў кандыдацкай дысертацыі *Тацяны Фіцнер*, а на старонках «Роднага слова» тэма прадстаўлена наступнымі артыкуламі аўтара: «Праблема гендарных узаемаадносін у творчасці класікаў беларускай літаратуры ХХ стагоддзя», «Праблематызацыя жаночай экзістэнцыі ў рамана “Садомская яблыня” Алены Бржава», «Гендарны аналіз на ўроках беларускай літаратуры: На прыкладзе трылогіі Якуба Коласа “На ростанях”», «Жаночыя вобразы рамана Валянціны Коўтун “Крыж міласэрнасці” праз прызму “жаночага чытання”»: вобраз Цёткі», «Жаночыя вобразы рамана Валянціны Коўтун “Пакліканья” праз прызму “жаночага чытання”».

Даследчыцы-мовазнаўцы плённа супрацоўнічаюць з выданнем, творча падтрымліваючы яго змястоўны фармат. Публікацыі ў раздзеле «Мовы рысы непаўторныя» выступаюць у якасці апрабацыі матэрыялаў будучых навуковых дысертацый, маюць практыкаарыентаваны характар і запатрабаваныя ў чытачоў, бо даюць адказы на іх актуальныя запыты ў сферы правапісу, культуры маўлення і г. д. Усе лінгвістычныя раздзелы, ад фанетыкі да сінтаксісу, прадстаўлены яркімі асобамі навукоўцаў, чый аўтарытэт даўно прызнаны ў свеце акадэмічнай навукі.

Адным з такіх аўтарытэтаў была доктар філалагічных навук *Валянціна Лемцюгова*, чые публікацыі, прысвечаныя праблемам лексікалогіі, лексікаграфіі, анамастыкі, займаюць ґрунтоўнае месца ў мовазнаўчай бібліятэцы «Роднага слова».

Доктар філалагічных навук *Вольга Ляшчынская* – аўтар шматлікіх артыкулаў, звязаных з пытаннямі лексікалогіі і фразеалогіі сучаснай беларускай мовы, стылістыкі і культуры маўлення, анамастыкі, лінгвадыдактыкі і лінгвакультуралогіі.

Актыўна выступае на старонках часопіса з даследаваннямі праблемных аспектаў беларускай тапаніміі і анамастыкі доктар філалагічных навук *Ірына Гапоненка*. Асабліва запатрабаваныя яе працы, што акрэсліваюць прысутнасць беларускай мовы ў інтэрнэт-прасторы.

Традыцыйна вялікая колькасць артыкулаў, прысвечаных беларускай фразеалогіі, сведчыць пра асаблівую даследчыцкую ўвагу да гэтага раздзела айчыннай лінгвістыкі. Сярод найбольш актыўных аўтараў прац па гэтай тэме можна згадаць кандыдатаў філалагічных навук *Анжэліку Садоўскую*, *Святлану Масленікаву* і інш.

Статус «Роднага слова» як метадычнага выдання рэалізуецца праз публікацыі раздзела «Методыка і вопыт». Колькасць аўтараў-жанчын, якія выступаюць у ім, традыцыйна перавышае сярэдняю колькасць даследчыц у іншых раздзелах часопіса. Гэта і зразумела – беларускай мове і літаратуры ў школе навучаюць пераважна жанчыны. Методыка выкладання гэтых дысцыплін – аб’ект навуковай увагі сталых аўтараў «Роднага слова», чые артыкулы вызначаюць высокую ступень распрацаванасці названай сферы.

У «Родным слове» прайшла апрабацыя матэрыялаў кандыдацкай, а пазней і доктарскай дысертацыі па тэорыі і методыцы навучання літаратуры (пакуль адзінай у Беларусі) *Вольгі Праскаловіч*.

Новыя перспектывы для методыкі навучання беларускай мове акрэслілі даследаванні дактараў педагогічных навук *Ганны Валочкі* і *Вольгі Зеланко*.

Выключным практычным патэнцыялам валодае шматгадовае супрацоўніцтва выдання з кандыдатамі філалагічных навук *Марынай Рэжавуцкай* і *Святланай Мароз*.

Увасабленню культурацэнтрычнага прынцыпу пры выкладанні беларускай мовы і літаратуры прызначаны матэрыялы з часопіснага раздзела, які сёння мае назву «Нацыянальная і сусветная культура». Менавіта праз яго тэматычную разнастайнасць у 1990-я гг. за «Родным словам» замацавалася вызначэнне «энцыклапедыі беларускай культуры». Паводле сведчанняў многіх чытачоў, іх нацыянальнае самаўсведамленне адбывалася пад уплывам унікальных цыклаў публікацый айчынных мастацтвазнаўцаў, фалькларыстаў, культуролагаў.

Так, пра сакральнае беларускае дойлідства не адно дзесяцігоддзе пісала доктар мастацтвазнаўства *Тамара Габрусь*; кінамастацтва даследавалі дактары мастацтвазнаўства *Вольга Нячай* і *Наталля Сцяжко*; з шэдэўрамі выяўленчага мастацтва знаёмілі доктар мастацтвазнаўства *Надзея Высоцкая*, кандыдаты мастацтвазнаўства *Галіна Горава*, *Аксана Коўрык* і інш.

Надзвычай адметная прысутнасць на старонках «Роднага слова» даследчыц беларускага фальклору, якія вывучаюць і асэнсоўваюць вусную народную спадчыну ў кантэксте сусветнай культуры. Сярод найбольш аўтарытэтных аўтараў згадаем дактароў філалагічных навук *Ірыну Казакову*, *Таццяну Валодзіну*, кандыдата філалагічных навук *Анастасію Гулак* і інш.

Сацыякультурны аналіз гендарнай раўнавагі, прынамсі, у навуцы, увогуле вызначае месцазнаходжанне грамадства на яго цывілізацыйным шляху. У гуманітарна-мастацкай галіне «жаночае пытанне» мае яшчэ і прадметна-культуралагічны сэнс. У адрозненне ад вытворчага «аскетычнага» кодэкса, што існуе ў прыродазнаўчых навук, «пачуццёвы» складнік у мастацкай творчасці і ў навуковай рэфлексіі на яе адыгрывае сутнасную ролю. Своеасабліва вытанчанасць «жаночага падыходу» дазваляе раскрыць дадатковыя ракурсы мастацка-навуковай праблемы, а навуковая карціна свету набывае бінарнасць, немагчымую пры аднабаковым «мужчынскім» поглядзе. Прынамсі, калі і сапраўды існуе хоць бы эстэтычная розніца паміж жаночым і мужчынскім успрыняццем Слова, то гарманічная суаднесенасць гендарнага прадстаўніцтва ў філалагічнай навуцы павінна даць плён, станоўча адбіцца на якасці навуковага выніку.

БІБЛІАГРАФІЧНЫ СПІС

1. Амаль 40 % праэнтаў даследчыкаў у беларускай навуцы – жанчыны [Электронны рэсурс] // БелТА. – Рэжым доступу: <https://blr.belta.by/society/view/amal-40-pratsentau-dasledchykau-u-belaruskaj-navutsy-zhanchyny-96597-2021/>. – Дата доступу: 07.04.2022.
2. Беларускія пісьменнікі на старонках часопіса «Роднае слова»: бібліягр. паказ. / склад.: А. В. Высоцкая [і інш.]. – Мінск: Бел. асац. «Конкурс», 2008. – 256 с.
3. Беларускія пісьменнікі на старонках часопіса «Роднае слова»: (2008–2012) / уклад. А. Канановіч [і інш.]. – Мінск: Рэдакцыя часопіса «Роднае слова», 2013. – 64 с.